

Mattilsynet

Statens tilsyn for planter, fisk, dyr og næringsmidler

Mattilsynets tilsynsprosjekt 2016 mot vannverkernes beredskap

VA-dagene i Midt-Norge 26.10.2016

Erik Wahl, veterinær, Mattilsynet region Midt
erik.wahl@mattilsynet.no

Bakgrunn

Økt fokus på beredskap og sårbarhet - i samfunnet generelt - og i vannbransjen

- Terror/sabotasje-hendelser og –trusler i Norge, og internasjonalt
 - Også noen få rettet mot vannverk
- Klima: varmere, villere våtere, mulige konsekvenser for vannforsyning
- Store vannbårne utbrudd i Norge og utlandet
 - Bergen 2004: 6.000 syk av Giardia
 - Røros 2008: 1.700 syk av Campylobacter
 - Lilla Edet, Sverige 2008: 2.400 syk av Norovirus
 - Östersund, Sverige 2011: 30.000 syk av Cryptosporidium

....og med store kostnader for vannverk og samfunn: Etter Giardia-utbruddet har Bergen kommune utbetalt 30 mill. kroner i erstatninger, og blitt stevnet i 300 rettsaker

- Trender i vannforsyningen:
 - Økt bruk og avhengighet av IKT
 - Økt avhengighet av eksterne tjenester
- Økt forventning i samfunnet til sikkerhet, og økt aksept for ressursbruk til dette

Bakgrunn: noen aktuelle rapporter

- 2000: NOU rapport (Willoch): *Et sårbart samfunn*
- 2003: Aquateam/Scanpower, FFI: 2003: *Sårbarhet i vannforsyningen*
- 2006: Mattilsynet/FHI/DSB: veileder: *Økt sikkerhet og beredskap i vannforsyningen*
- 2009: FFI/NTNU/SINTEF: Rapport: *Bortfall av vann Oset/Maridalsvannet - konsekvenser for Ullevål sykehus*
- 2013: Norsk Vann rapport 195/2013: *Veiledning for sikkerhet av driftskontrollsystemer for VA-systemer*
- 2015: NOU rapport (Lysne): *Digital sårbarhet – sikkert samfunn*
 - Påpekte at digital sårbarhet følger lange kjeder
 - Manglende kompetanse i offentlige virksomheter og hos tilsynsmyndigheter
 - Anbefaler å styrke IKT-sikkerhetskompetanse i flere sektortilsyn, bl.a. Mattilsynet

Mattilsynets tidligere tilsynsprosjekt mot vannverkernes beredskap

- 2006: Undersøkte 357 vannverk som forsyner 2,8 mill. pers:
 - 69 % av vannverkene hadde ikke gjennomført beredskapsøvelse siste 5 år
 - 34 % av vannverkene hadde ikke gjennomført ROS-analyser for aktuelle hendelser
- 2012: Undersøkte 491 vannverk som forsyner 3,9 mill. pers.:
 - 47 % av vannverkene fikk reaksjon på kravpunkt beredskap for hendelser på ledningsnett, oftest knyttet til:
 - Ikke gjennomført øvelser, eller mangler plan for øvelser
 - Manglende oppdatering av beredskapsplan

Bestilling

Bestilling fra Mattilsynets ledelse, etter samråd fra Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) i 2015:

- Gjennomføre tilsynsprosjekt i 2016 rettet mot vannverkernes beredskap, spesielt fokus på vannverkernes beredskap med IKT-systemene
- Overlater detaljplanlegging til MTs prosjektgruppe. Men HOD og MTs ledelse har «fulgt ekstra nøye med» i planleggingen for å sikre fokus bl.a. mot IKT
- Ønsker at prosjektet skal kartlegge tilstand for vannverkernes reserve- og nødvannforsyning, og i hvilken grad Mattilsynet bruker formelle virkemidler mot vannverkene på dette området, ba om særskilt rapportering på dette.

Organisering, framdrift, omfang

Organisering og framdrift

Organisering:

- MT gjennomfører dette som et nasjonalt tilsynsprosjekt
- Styres av MT region sør og vest, egen prosjektgruppe
- Kontakter med Norsk Vann i prosjektplanleggingen

Framdrift:

- Høst 2015 – mars 2016 : Planlegging og utarbeiding av prosjektveileder:
- Mars 2016:
 - Formell godkjenning av prosjektplaner av MTs ledelse
 - Opplæring av inspektører, sikre mest mulig enhetlig fokus og vurdering
 - Utvelgelse av vannverk som skal revideres
- Mars – desember 2016: Revisjoner av vannverkene
- Våren 2017: Rapport

Omfang av revisjonene

- Velger ut ca. 500 vannverk, spredd over hele landet
- Sprer i størst mulig grad, slik at flest mulig kommuner kommer med
- Fortrinnsvis kommunale hovedvannverk, men også noen private vannverk
- Innebærer at prosjektet vil omfatte vannverk som forsyner en stor andel av befolkningen (liknende utvalg ved tilsynsprosjekt i 2012: 77 % av befolkningen)
- Midt-Norge: (M&R + ST + NT): planlagt revisjoner av 109 vannverk i 81 (av totalt 85) kommuner, har gjennomført totalt 62 % av disse.

Hva spør vi vannverkene om under revisjonene?

9 kravpunkt

1. ROS-analyser
2. Beredskapsplan
3. Beredskapsøvelser
4. Driftskontroll- og IKT-systemer
5. Kontroll av fysisk adgang
6. Strømforsyning
7. Reserve- og nødvannforsyning
8. Opplysnings- og varslingsplikt til mottakere av vannet
9. Opplysnings- og varslingsplikt til tilsynsmyndighetene

Kravpunkt 1: ROS-analyse

- Er ROS-analysen tilpasset vannverket?
- Omfatter ROS-analysen hele vannforsyningsystemet?
 - Fra nedbørsfelt til mottaker
 - Alle aktuelle anleggsdeler
- Omfatter ROS-analysen i tilstrekkelig grad aktuelle hendelser?, også på IKT-området?

Jf. veileder 2006: *Økt sikkerhet og beredskap i vannforsyningen:*

- Veilederen er ikke helt oppdatert på hendelser bl.a. IKT, men fortsatt god og dekkende mht. prinsipper og ROS-prosess/metode

Kravpunkt 2: Beredskapsplan

- Har vannverket utarbeidet skriftlig beredskapsplan?
- For kommunale vannverk: Er planen samordnet med, og evt. integrert i overordnet kommunal beredskapsplan?
- Hvilke rutiner har vannverket for oppdatering av beredskapsplanen?

Kravpunkt 3: Beredskapsøvelser

- Er det gjennomført beredskapsøvelser de siste årene?
- Hvilke type øvelser?
- Hvordan er øvelsene dokumentert og evaluert?
- Hvordan er avvik som ble avdekket underøvelsene fulgt opp?
- Blir alt aktuelt personell øvet?

Kravpunkt 4: Driftskontroll- og IKT-system

- Er driftskontroll- og IKT-system omfattet av vannverkets ROS-analyser?
- Er det rutiner og planer for opplæring av vannverkets personale i IKT-sikkerhet?
- Er roller og ansvar for driftskontroll- og IKT-systemer beskrevet, f.eks. i en IKT-sikkerhetspolicy?
- Har vannverket redundans/dublering av viktige IKT-systemer?

Kravpunkt 5: kontroll av fysisk adgang

- Hvordan vurderer vannverket trusselbildet:
 - Hvilke trusler?
 - Hvilke sikringstiltak er etablert?
- Har vannverket system for å registrere innbrudd eller forsøk på dette? hvilke type?
- Er det gjort spesielle vurderinger av sårbarhet for enkelte anleggsdeler/bygninger?

Kravpunkt 6: Strømforsyning

- Hva er vannverkets sårbarhet ved bortfall av el-strøm?
- Omfatter beredskapsplaner og ROS-analyser dette?
- Hvilke rutiner der det for jevnlig kontroll av alternativ strømforsyning?
- Hvis strømbortfall fører til svikt i levering av vann på distribusjonsnettet, er det vurdert konsekvenser av dette?

Kravpunkt 7: Reserve- og nødvannforsyning

- Har vannverket vurdert og avdekket sårbarheter som kan kreve alternativ vannforsyning?
- Hva er vannverkets status og systemer for reserve- og nødvann?
- Har vannverket oversikt over sårbare mottakeres behov for nødvann?

Tilleggsbestilling til prosjektet fra Mattilsynets ledelse, april 2016:

- Mer detaljert kartlegging av vannverkens status og Mattilsynets virkemiddelbruk på dette området

Kravpunkt 8: Opplysningsplikt til mottakerne av vannet

- Hvilke hendelser utløser varsling?
- Hvordan varsles mottakerne?
- Finnes aktuelle varslingslister?, hvordan oppdateres disse?

Kravpunkt 9: Opplysnings- og varslingsplikt til tilsynsmyndighetene

- Hvilke hendelser? Ofte samme type hendelser som for varslingsplikt til mottakere
- Hva er vannverkets rutiner/planer?
 - Når skal det varsles til Mattilsynet? (kriterier for varslingsplikt)
 - Hvordan varsles?

Håndtering av fortrolige opplysninger

- Noen dokumenter og opplysninger på dette området bør ikke være offentlige. Kan f.eks. være dokument som synliggjør sårbarheter:
 - Detaljerte tekniske tegninger og systembeskrivelser
 - Rapporter fra sikkerhetshendelser
- Vannverket er selv ansvarlig for å ha system for å håndtere dette. MT etterspør evt. om disse systemene under revisjonene.
- I den grad MT under revisjonene får innsyn i dokumenter og opplysninger som ikke er offentlige, vil vi håndtere dette forsvarlig.
- Vil ta hensyn til dette når vi skriver tilsynsrapporter.

Oppfølging og rapportering

Oppfølging etter den enkelte revisjon

Som vanlig ved tilsyn: Tilsynsrapport

- hovedinntrykk
- hvis det avdekkes avvik/regelverksbrudd: formelle virkemidler:
 - Påpeking av plikt
 - Varsel om vedtak om pålegg med bestemt frist for å etterkomme pålegg, og frist for å gi uttalelse
 - Fatter vedtak
 - Vannverk rapporterer innen frist

Hvis pålegg ikke etterkommet innen frist, om nødvendig tvangsmulkt for å sikre etterlevelse

Samlerappport

- Våren 2017
- Nøkkeltall for de reviderte vannverkene, størrelse, geografisk fordeling
- Oppsummering og vurdering av resultat:
 - Antall/andel av vannverk med avvik
 - For hvert kravpunkt:
 - antall/andel vannverk med avvik
 - evt. hva som var typiske årsak til avvik
 - Evt. også sortering etter andre variabler, størrelse, eierform....
- Vil være basert på status ved revisjonstidspunktet (ikke på vannverkernes oppfølging)

Viktig statusrapport for vannverkene samlet

Må påregne medieoppmerksomhet, også om lokale vannverk.

MT vil forberede egen mediestrategi.

Summariske inntrykk fra noen revisjoner

- God læring både for vannverk og Mattilsynet
- Positiv holdning fra vannverkene
- Mange vannverk har god beredskap for hendelser som kan berøre daglig teknisk drift
- Noen, men ikke alle vannverk har gjennomført aktuelle øvelser, men det er litt uklart hva de har lært av øvelsene, og hvordan de følger opp
- For noen kommunale vannverk: vannverkets beredskap «lever sitt eget liv» - delvis uavhengig av kommunens helhetlige beredskap – men for flere av disse har revisjonene utløst prosess for bedre internt samarbeid i kommunen om dette

Noen utfordringer for dette prosjektet

- MTs inspektører har begrenset teknisk kompetanse på IKT-sikkerhet (jf. merknad fra Lysne-utvalget). Likevel forventes det at vi gjør IKT-beredskap til ett av fokus-punktene i prosjektet.
 - Vi har brukt mye ressurser på intern opplæring og kalibrering
- Beredskap griper inn i mange andre samfunnsområder – utfordring å trekke grensene for hva vi skal etterspørre om, og hva som er MTs rolle.
- Håndtering av eventuelle fortrolige opplysninger/dokument

Vi er bevisst disse problemstillingene og gjør så godt vi kan.

Takk for oppmerksomheten